

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

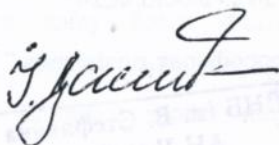
ВАСИЛЬЄВ Іван Борисович

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ І ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ
ПРОФЕСІЙНИХ УЧИЛИЩ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

І. Васильєв

Київ - 1995

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00761312 (К)

34(100)/091
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській інженерно-педагогічній академії.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
ЯРМОЛЕНКО Павло Андрійович

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор
КОЗАКОВ Віталій Андрійович

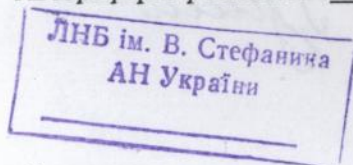
кандидат педагогічних наук
МУРНІНА Ганна Сергіївна

Провідна установа - Український інститут підвищення
кваліфікації керівних кадрів освіти

Захист дисертації відбудеться " 15 " листопада 1995 р о 14⁰⁰
годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в
Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України
/252135 м. Київ, вул. Косіора,24/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту
педагогіки і психології професійної освіти АПН України /252135,
м. Київ, вул. Косіора,24/.

Автореферат розіслано " 12 " жовтня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М.Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Стратегічна ціль виведення професійної освіти в Україні на рівень досягнень передових країн світу, вищезазначена Державною національною програмою "Освіта" /"Україна XXI століття"/, передбачає, як один із напрямів її досягнення, створення нових типів професійних навчально-виховних закладів з різномірною професійною підготовкою робітників, інтегрованих у наукові, науково-навчальні, культурно-освітні, навчально-виробничі комплекси. Система підготовки робітничих кадрів, спеціалістів та інженерів, яка формувалася десятиліттями, була орієнтована на планову економіку та, відповідно, кількісні показники у формуванні трудових ресурсів, тому в сучасних умовах вона не стала відповідати ринковим виробничим відносинам, що народжуються. Усвідомлення того, що ринкова економіка припускає наявність ринку робітничої сили, створило необхідність критично проаналізувати як якість підготовки, так і зміст освіти, який реалізується в ІТУ. Суспільно-економічна формація, яка існувала, стала набувати іншої форми, через що почала аминюватися і складова її частина - система освіти. В свою чергу система професійно-технічної освіти в умовах реформування усієї народної освіти та майбутніх ринкових відносин залишатися старою не могла.

Розпочалися пошуки нового змісту професійної освіти, перспективних форм його реалізації, що зумовило появу нових видів професійно-технічних навчальних закладів /ПТНЗ/: вищих професійних училищ (ВПУ) та професійних ліцеїв (ПЛ). Одними з перших наприкінці 80-х - початку 90-х років були створені ВПУ і професійні /технічні/ ліцеї в м. м. Львові (СПТУ-20), Харкові (СПТУ-20,27), Івано-Франківську (СПТУ-3,21), Москві /СПТУ-207/, Ленінграді /СПТУ-127/, Ростові-на-Дону /СПТУ-14/, Мінську /СПТУ-115/ та ін.

Виникла необхідність серйозної підтримки практиків-новаторів з боку педагогічної науки, яка повинна була вирішити такі основні теоретичні завдання:

- створити концепцію професійного ліцею, ВПУ;
- розробити новий зміст освіти для цих ПТНЗ;
- визначити основні напрями, якими повинно вестись перетворення ПТУ в професійні ліцеї та ВПУ;
- розробити критерії оцінки функціонування нових навчальних закладів профтехосвіти.

Розробці концепції і нового змісту освіти в професійних ліцеях та ВПУ були присвячені Всесоюзні наради, які відбулись в Белгороді та Мінську у квітні 1991 року. В науковій літературі ці питання знайшли найбільше відображення в роботах І. Лопатинського, М. Махмутова, М. Нікітіна, М. Рогова, С. Сагана, Г. Сафронової, Г. Сєркульєва, В. Темника, І. Халіуліна, А. Шкляра, П. Ярмоленка.

Таким чином, склалось певне уявлення про перспективні ПТНЗ /професійні ліцеї та ВПУ/ та вже існуючі навчальні заклади профтехосвіти /ПТУ/, на базі яких вони створювались. Однак, основні напрями і соціально-педагогічні умови перетворення ПТУ у вищі професійні училища, професійні ліцеї виявлені та науково обгрунтовані не були. Це і визначило проблему дослідження.

В соціальному плані виявлення наведених вище умов та напрямів перетворення ПТУ означає, що суспільство в більш стислі строки отримує високоефективні навчальні заклади системи профтехосвіти та, відповідно, кваліфіковані кадри робітників, спеціалістів, інженерів. Основним буде не метод спроб та помилок, яким зараз користується більшість ПТУ, що стали на шлях перетворень, а науковий підхід у вирішенні актуальних проблем.

В економічному плані наявність оптимальних науково обгрунтованих шляхів реорганізації ПТУ у нові перспективні види ПТНЗ доз-

воляє при мінімальних витратах а нині бідних державних бюджетів країн СНД отримати максимальний ефект.

В науковому плані - це аналітичне узагальнення практичного досвіду та оптимізація процесу якісних перетворень ПТУ. Тому дане дослідження орієнтоване на наукову інтерпретацію результатів та виявлення соціально-педагогічних умов продовження експерименту щодо створення перспективних видів навчальних закладів профтехосвіти.

Актуальність даного дослідження визначається також значенням профтехосвіти для економічного розвитку України і держав СНД, формування світогляду та політичних поглядів покоління, що підростає і в майбутньому буде визначати долі своїх держав.

Виходячи з наведених вище міркувань, а також з урахуванням недостатньої наукової розробки проблеми створення ПТНЗ нового типу, було визначено тему дослідження - " Соціально-педагогічні умови організації і діяльності вищих професійних училищ".

Об'єкт дослідження - процес організації і діяльності вищих професійних училищ та професійних ліцеїв в системі профтехосвіти.

Предмет дослідження - цілі, структура та зміст освіти у вищих професійних училищах та професійних ліцеях, створених на основі ПТУ.

Мета дослідження - виявлення і теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних умов перетворення ПТУ у вищі професійні училища, професійні ліцеї.

Гіпотеза: перетворення профтехучилища у вище професійне училище, професійний ліцей дійсно приведе до появи нового перспективного ПТНЗ, якщо в ПТУ:

- формування професіоналізму учня здійснювати на основі чітко визначених цілей, структури та змісту освіти в ПТНЗ нового типу, амодельованих з урахуванням нової суспільно-економічної та політичної ситуації, потреб розвитку особистості, суспільства, а також ви-

мог науково-технічного прогресу;

- змінити зміст освіти шляхом його інтеграції зі змістом освіти інших навчальних закладів системи безперервної освіти /загальноосвітніх шкіл, технікумів, коледжів, вузів/ та введення ступеневої професійної підготовки з використанням прогресивних технологій навчання;

- на підставі прогресивних ідей сучасної педагогічної науки та культури адійснити якісні зміни в діяльності інженерно-педагогічного складу як в системі "педагог - учень", так і в системі "педагог - адміністрація".

Відповідно до мети дослідження та висунутої гіпотези було визначено такі завдання:

1/ проаналізувати вимоги, поставлені суспільством та науково-технічним прогресом до професійної освіти, а також зміст і стан навчально-виховного процесу в ПТУ;

2/ визначити перспективи використання передового досвіду зарубіжних професійних ліцеїв та вищих професійних училищ в аналогічних навчальних закладах профтехосвіти України;

3/ обґрунтувати і розробити педагогічну модель ВПУ та професійного ліцею, а також визначити їх роль і місце в системі безперервної освіти та професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів технічного профілю;

4/ створити модель управлінської діяльності щодо формування інженерно-педагогічних колективів професійних ліцеїв та ВПУ;

5/ на підставі існуючого досвіду виявити і обґрунтувати соціально-педагогічні умови перетворення профтехучилища у ВПУ, професійний ліцей.

Методологічною основою дослідження стали: теорія наукового пізнання, філософські положення про взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ та процесів, необхідність їх вивчення в конкрет-

но-історичній обстановці на підставі історико-логічного підходу; закономірності відповідності системи освіти, в тому числі і професійної, характеру та рівню розвитку продуктивних сил, а також залежність цієї системи від існуючих виробничих відносин /П. Владиславлев/; провідні ідеї сучасної педагогічної науки та культури /І. Зяюж, П. Ярмоленко/, у тому числі і ідея забезпечення кожного члена суспільства перспективною професійною освітою /А. Новиков/. В основу дослідження покладено ключові положення концепції безперервної професійної освіти (Б. Гершунський), визначені в позиції діалектичної сутності її послідовності. Вищі професійні училища та професійні ліцеї розглядаються як невід'ємний структурний компонент всієї системи освіти, який одержав право на існування в умовах соціально-політичної та економічної ситуації, що значно змінилася.

В ході дослідження використовувались взаємодоповнюючі методи: теоретичні - порівняльно-історичний аналіз літературних джерел з теми дослідження та навчально-плануючої документації ПТНЗ, контент-аналіз, моделювання, експертних оцінок; емпіричні - спостереження, інтерв'ювання, анкетування, якісний і кількісний аналіз їх результатів з використанням елементів математичної статистики.

Дослідження проводились у 1989 - 1995 рр. на базі закладів профтехосвіти України, Асоціації професійних ліцеїв Росії, м. Мінська /Беларусь/.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає: у визначенні і обґрунтуванні соціально-педагогічних умов та напрямів перетворення ПТУ в ВПУ, професійний ліцей; у розробці змістовної структури навчальних дисциплін названих навчальних закладів, у створенні моделі управлінської діяльності щодо формування їх інженерно-педагогічних колективів; у введенні і застосуванні показника загальноосвітньої бази професійної підготовки для оцінювання якості та ефективності навчання в ПТНЗ.

Практична значущість. Матеріали та висновки даного дослідження можуть бути використані інженерно-педагогічними працівниками профтехосвіти при створенні на базі ІТУ професійних ліцеїв та вищих професійних училищ; при читанні лекцій з загальної та професійної педагогіки в індустріально-педагогічних технікумах і коледжах, інженерно-педагогічних інститутах, на інженерно-педагогічних факультетах та курсах підвищення кваліфікації працівників профтехосвіти; при підготовці рефератів, курсових та дипломних робіт в названих вище навчальних закладах; в процесі педагогічних досліджень з проблем професійної освіти.

Вірогідність наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується результатами широкої дослідно-експериментальної перевірки напрямів перетворення ІТУ на ВПУ та ПЛ, а також цілей, структури й змісту освіти для цих ІТНЗ у навчальних закладах профтехосвіти України, Росії, Білорусі; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням; повнотою і статистичною значущістю емпіричного матеріалу, обробкою одержаних даних з використанням елементів математичної статистики.

На захист винесено:

- організаційно-педагогічні умови та напрями перетворення профтехучилища у вище професійне училище, професійний ліцей;

- педагогічну модель ВПУ та професійного ліцею, яка включає цілі освіти і виховання, а також адекватний їм зміст освіти, що відображено в розробленій структурі навчальних дисциплін та типовій моделі навчального плану;

- модель управлінської діяльності щодо формування інженерно-педагогічного складу професійного ліцею, ВПУ.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні висновки і результати дослідження доповідались на засіданнях кафедр

ри педагогіки Української інженерно-педагогічної академії, семінари Асоціації професійних ліцеїв Росії /м. Туапсе, 1991 р./, на Харківській міській науково-практичній конференції, організованій педагогічним клубом "Помук" /м. Харків, 1991 р./, на практичних семінарах для керівників ВПУ м. Харкова та Харківської обл. /м. Харків, XIII, 1992 - 1993 р.р./, на обласних семінарах інженерно-педагогічних працівників /м. Харків, 1992, 1993 р.р./, на XVII Всеукраїнській науково-методичній конференції /м. Харків, 1993 р./, на Російській науково-практичній конференції /м. Санкт-Петербург, 1993 р./. Матеріали дослідження використовувалися у лекціях, семінарсько-практичних та лабораторних заняттях із загальної, професійної педагогіки, а курсу організації виховної роботи в ПТНЗ.

Ключові положення роботи були опубліковані для практичних та наукових працівників профтехосвіти Харківським інженерно-педагогічним інститутом, Свердловським інженерно-педагогічним інститутом /м. Екатеринбург/, Науково-методичним центром професійної освіти Росії /м. Москва/, Інститутом професійно-технічної освіти РАО /м. Санкт-Петербург/, Учбово-методичним центром професійної освіти Харківської області.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури з 146 джерел, 12 додатків. Зміст викладено на 174 сторінках машинописного тексту, що включає 7 таблиць, 5 малюнків.

За матеріалами дослідження є 8 публікацій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, сформульована гіпотеза, виявлені новизна і теоретична та практична значущість одержан

них результатів, сформульовані положення, що виносяться на захист.

У першому розділі "Стан та історичні передумови реформування професійної освіти в Україні" викладено результати аналізу змісту освіти в ПТУ, який проведено з метою виявлення його відповідності вимогам соціального та науково-технічного прогресу.

Розгляд проблем сучасного стану розвитку професійної освіти в Україні, а також країнах СНД дозволив зробити висновок про те, що перетворення ПТУ в ВПУ та професійні ліцеї є перспективним напрямом її реформування.

Визначення вимог, що ставляться до змісту професійної освіти суспільством та науково-технічним прогресом, проведено за допомогою аналізу цілей та завдань ПТО, які подані в різних нормативних документах та запропоновані провідними представниками педагогічної науки, які працюють в галузі профтехосвіти (С. Батишев, В. Шапкін, А. Лінтунен та ін.).

Так, у Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") в розділі "Професійна освіта" зазначено, що "професійна освіта спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу". В Концепції професійної освіти України, затвердженій спільною Постановою N 7/52/59 від 24 липня 1991 року Міністерства освіти, Міністерства праці та Академії наук України, як основна ціль професійної освіти визначається забезпечення здобуття громадянами робітничої професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, підвищення їх виробничої кваліфікації, перепідготовки. Головними завданнями професійної освіти в умовах переходу до рин-

кових відносин є підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних робітників з високим рівнем професійних знань, умінь, навичок та мобільністю, що відповідають вимогам науково-технічного прогресу та ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування у них наукового світогляду, творчого мислення, високих людських якостей, національної самосвідомості.

Аналізуючи наведені положення, можна зробити висновок, що в сучасному суспільстві стратегічними цілями професійної освіти можна вважати:

- розвиток особистості;
- становлення професіонала;
- виховання громадянина.

При цьому, як бачимо, завданнями професійного становлення є: широкопрофільна підготовка робітників, спеціалістів високої кваліфікації, які володіють, окрім практичних, розвиненими інтелектуальними уміньми; забезпечення їхньої високої професійної мобільності та адаптації в умовах ринкових відносин; формування готовності до професійної творчості та адатності до саморозвитку; забезпечення знаннями та навичками підприємницької діяльності; розвиток адатності до колективної праці у складі бригади.

Для аналізу змісту освіти, який реалізується в нинішніх профтехучилищах, в дисертації використані, окрім якісних, певні кількісні характеристики.

Як правило, основною характеристикою, за якою можна оцінити рівень професійної підготовки в ПТНЗ, є відношення часу, який відводиться на вивчення теорії, до часу, який відводиться на практичне навчання:

Теор.

$$K = \text{-----},$$

Т пр.

де: Теор. - час, який відводиться на теоретичне навчання /год./;

Тпр. - час, який відводиться на практичне навчання /год./.

Оскільки, даний показник не має найменування, то, для зручності, в роботі запропоновано назвати його показником інтелектуальної професійної підготовки.

Окрім показника К, в дисертації введений новий показник - показник загальноосвітньої бази професійної підготовки, який враховує відношення часу, визначеного на вивчення загальноосвітнього циклу, до часу, відведеного на вивчення професійно-технічного циклу:

$$S = \frac{T_{аоц}}{T_{птц}},$$

де: $T_{аоц}$ - час, який відводиться на вивчення загально-освітнього циклу /год./,

$T_{птц}$ - час, який відводиться на вивчення професійно-технічного циклу /год./.

З використанням названих вище кількісних характеристик був проаналізований ряд стандартних навчальних планів для підготовки робітників з повною середньою освітою за професіями, що належать до різних професійних груп.

Показник К, як видно з означення, пов'язаний з інтелектуальною майбутньої професії. В цьому зв'язку треба відзначити, що орієнтація, яка виникла у 70-і роки, на створення уніфікованих навчальних планів для підготовки з усіх професій та стандартизацію терміну навчання /3 роки/, безумовно, не враховує названої вище взаємозалежності. Більше того, до цього часу відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо значення К для різних професій та професійних груп. Зрозуміло, що статистичні дані за параметром S не зібрані, однак простежити його динаміку в різні періоди існування системи ПТО /і К, відповідно/ можна на підставі аналізу раніше існуючих і нині діючих навчальних планів ПТУ. Одержані усереднені

результати зведені в таблицю 1.

Таблиця 1

Пара- метр	Роки							
	1940	1945	1951	1957	1965	1972	1986	1992
$\bar{K}$	0,40	0,60	0,56	0,57	0,51	1,27	1,35	1,20
$\bar{S}$	0,16	0,32	0,14	0,13	0,13	0,83	0,86	0,70

Середнє значення параметра $\bar{K}$, як демонструє таблиця, до введення у профтехучилищах повної середньої освіти /1972 р./, знаходилось в межах 0,5. Це відповідає досвіду США, де в навчальних закладах професійної освіти загальноосвітня підготовка практично не здійснюється. З 1972 р. значення $\bar{K}$ різко перевищило одиницю та розпочало рости завдяки екстенсивному введенню теоретичних /в тому числі і загальноосвітніх/ предметів в уніфіковані навчальні плани. Із наданням ПТУ певної самостійності щодо формування навчальних планів та програм в 1989/1990 навчальному році, намітилось його зниження /на 0,15/ та наближення до оптимального значення - "1" (С. Батішев, І. Халіулін, В. Шапкін).

Динаміка значення $\bar{S}$ має аналогічний характер, хоча треба відзначити його майже подвійне збільшення у 1945 р. Воно пов'язане зі спробою посилити загальноосвітню підготовку майбутніх робітників, розпочатю у зв'язку з одержанням в результаті воєнних дій інформації про практику професійного навчання у провідних європейських країнах.

Однак післявоєнна розруха та злиденний стан економіки згодом змусили відмовитись від посилення загальноосвітньої бази професійної підготовки, що стало можливим тільки після досягнення пев-

ного рівня економічного розвитку країни.

Проведений аналіз змісту освіти, що реалізується в ПТУ, та проблем, характерних для сучасного етапу розвитку професійної освіти виявив таке:

1. Напрямок згортання загальної освіти в ПТУ, що намітився, та вузькопрофесійний характер підготовки кваліфікованих робітників в них не відповідає ні інтересам розвитку особистості, ні потребам модернізації виробництва, якому необхідні трудові ресурси, що володіють високим ступенем професійної мобільності і адаптації в умовах швидкої зміни технологічних процесів.

2. Поряд з формуванням певних теоретичних знань, практичних умінь та професійних навичок у ПТУ відсутня установка на цілеспрямоване формування в учнів професійно значущих та загальнолюдських якостей і властивостей особистості, а також навичок творчої діяльності.

3. Підготовка спеціалістів у профтехучилищах здійснюється без урахування соціального замовлення системі професійної освіти.

4. Навчання та виховання учнів ПТУ досить слабо орієнтоване на їх життя та працю в умовах ринкової економіки.

5. Повільно змінюються форми та методи практичного /виробничого/ навчання, що орієнтовані на планову економіку, а не на ринкову.

Все перелічене вище свідчить про те, що зміст освіти, який реалізується в ПТУ, значною мірою перестає відповідати як інтересам особистості, так і потребам соціального та науково-технічного прогресу.

Як показало проведене дослідження, одним із шляхів розв'язання цієї проблеми стало створення на базі ПТУ нових перспективних видів професійних навчальних закладів - вищих професійних училищ та професійних ліцеїв.

Розглядаючи становище ліцеїв та вищих професійних училищ в системах освіти таких країн як Російська імперія, Франція, Італія, ФРН, Румунія, Польща, а також аналізуючи принципи, на яких базується освіта та виховання в даних навчальних закладах, можна виділити ряд суттєвих особливостей, що притаманні саме цим навчальним закладам, з перспективою їх реалізації у вітчизняних професійних ліцеях та ВПУ:

1. Основною в умовах ліцею є ідея вільного всебічного та гармонійного розвитку особистості, коли реалізується одне з головних прав людини - право вибирати. При цьому можна вибирати як рівень, так і напрям підготовки /ліцеї Російської імперії, Франції, Італії/.

2. Рівень освіти, яку надають ліцеї, коливається від середньої повної в країнах Західної Європи до вищої загальної в Росії 19 - поч. 20 ст.ст. Причому навіть в Росії різні ліцеї забезпечували різні рівні освіти, що говорить про особливості організації освітньо-виховного процесу в кожному з цих навчальних закладів.

3. Зміст освіти, який реалізовувався в ліцеях дореволюційної Росії, а також рівень виховання та викладання дозволили їм з часом перерости у вищі навчальні заклади: Рішельєвському ліцею - в Новоросійський /Одеський/ університет, Ніжинському - в Історико-філологічний /пізніше педагогічний/ інститут, Демидівському - в Ярославський університет, Кременецькому - в учительський інститут, а його матеріальна база була використана при створенні Київського університету. Тому інтеграція нинішніх професійних ліцеїв та ВПУ з вузами є історично логічною.

4. Як загальна, так і професійна ліцейська освіта орієнтована на підготовку фахівців широкого профілю по інтегрованій групі професій (ліцеї професійної освіти та професійні ліцеї Франції, професійні ліцеї Польщі).

5. Наявність в ліцеях ґуркації /зокрема - Франції та Італії/

дозволяє на практиці реалізувати диференційований підхід до навчання.

6. Затвердилась в ліцєях різних країн ступенева підготовка: в Царськосельському ліцеї Російської імперії, в ліцєях Румунії, класичних ліцєях Італії. Даний досвід, як показало дослідження, широко використовується у ВПУ і профліцєях України та країн СНД, а створення ступінчастої структури професійної підготовки є одним з провідних напрямів перетворення ПТУ в ПТНЗ нового типу.

7. Характерною для ліцєйської освіти є наявність поширеного гуманітарного циклу предметів, тобто здійснюється на практиці гуманітаризація освіти.

8. Створення в Україні крім ВПУ ще й професійних ліцєїв повинно розглядатися як перспективний напрям реформування профтехосвіти. Ця перспектива історично обумовлена існуванням у минулому на території сучасної України цих навчальних закладів: Кременецького, Рішельєвського, Ніжинського (3 з 6 ліцєїв Російської імперії) та Львівського (Австро-Угорщина) ліцєїв.

Проведений історико-логічний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду дозволяє для подальшого моделювання якісних перетворень ПТУ використовувати як прототипи майбутніх установ профтехосвіти України загальноосвітні та професійні ліцєї, а також вищі професійні училища розвинених європейських країн.

У другому розділі "Педагогічне проектування професійно-технічних навчальних закладів нового типу та соціально-педагогічні умови їх створення" розроблена педагогічна модель цілей, структури і змісту освіти в професійних ліцєях та ВПУ. В ній наводяться результати визначення соціально-педагогічних умов та напрямів перетворення ПТУ у нові перспективні види ПТНЗ, а також модель управлінської діяльності щодо формування інженерно-педагогічних колективів цих навчальних закладів.

Перехід у новий якісний стан припускає багатопланові та фундаментальні перетворення в різноманітній діяльності ПТУ, які можуть привести до нового статусу навчально-виховного закладу - професійного ліцею, ВПУ. Комплексний характер розробки соціально-економічних, психолого-педагогічних, організаційно-методичних та виробничо-технічних аспектів змістовних перетворень в ПТУ передбачає залучення та координацію зусиль спеціалістів різного профілю, яке можливе в рамках роботи над педагогічним проектом ПТНЗ нового типу.

У зв'язку з цим доцільним є застосування фасетного методу для його розробки.

Кожен фасет, у випадку необхідності, можна розділити на дрібніші структурні одиниці - сети, що дозволяє детальніше визначити окремі проблеми, які розглядаються в ході педагогічного проектування, та шляхи їх вирішення.

На основі аналізу труднощів, які зустрічаються в практиці перетворення ПТУ у профліцеї та ВПУ, у другому розділі дисертації запропоновано орієнтовну тематику можливих фасет та сетів.

Якщо визнати, що зміст освіти та конкретні форми підготовки в кожному навчальному закладі детермінуються цілями, характерними саме для цього типу ПТНЗ, то можна на основі визначення цілей зв'язувати різницю між ПТУ, ВПУ та професійним ліцеєм. З цією метою в ході дослідження було здійснено контент-аналіз положень та статутів 37 професійних ліцеїв та ВПУ, проведено анкетне опитування керівників (57 осіб) та інженерно-педагогічних працівників (90 осіб) названих вище закладів. На підставі одержаних даних, а також з урахуванням історичного вітчизняного та закордонного досвіду, була розроблена модель цілей підготовки в ПТНЗ нового типу. Для наочності зручно скористатися діаграмою, зображеною на мал. 1, де площі фігур умовно відбивають обсяг знань, умінь та навичок, а з загальноприйнятих та запроваджених аббревіатур утворені так звані фор-

мули цілей підготовки. Кожна така формула складається з кількох доданків, які відображують такі цілі /групи цілей/ навчання та виховання в професійному лицейі, ВПУ:

I - професійного становлення;

II - досягнення формальних рівнів освіти;

III - формування і удосконалення професійно значущих та загальнолюдських якостей і властивостей особистості.

СПТУ		ВПУ		ПЛ		
		I	II	I	II	III
I	II	ПОРК +	СО	ПОРК +	СО +	ЦСМЯ
ПЗРК +	СО		+		ССО	ПЗРВ
			ССО		+	+
			+		ЕВО	+
			ЕВО			НТД

ПЗРК - професія заданого рівня кваліфікації

ПОРК - професія обраного рівня кваліфікації

СО - середня освіта

ССО - середня спеціальна освіта

ЕВО - елементи вищої освіти

ЦСМЯ - цілеспрямовано сформовані моральні якості особистості випускника /на основі загальнолюдських моральних цінностей/

ПЗРВ - підвищений загальнокультурний рівень випускника

НТД - навички творчої діяльності

Мал. 1. Цілі підготовки в ПТНЗ

У даному розділі, з урахуванням вивченого досвіду, розроблені змістовна структура та типова модель навчального плану для ВПУ та професійних лицейів, які адекватно відображують цілі підготовки в цих професійних навчально-виховних закладах.

Вивчення організаційно-педагогічних умов і напрямів перетворення ПТУ на ВПУ, ПЛ було здійснено за допомогою інв'єрв'ювання та анкетування керівних працівників створених ПТНЗ нового типу (26 закладів, 37 осіб) з їх подальшим теоретичним обґрунтуванням.

Це дало можливість встановити, що у відповідній (відносно усієї вибірки) кількості ПТУ перетворення здійснювались за такими напрямками: створення ступеневої структури професійної освіти, та навчання в інтегрованої групи професій - 24 (92%); встановлення інтегративних зв'язків з навчальними закладами різних ступенів безперервної освіти - 20 (77%); перехід педколективу на нові загальнопедагогічні позиції - 13 (50%); впровадження прогресивних педагогічних технологій - 12 (46%); організація ефективної виробничої та комерційної діяльності - 14 (54%).

Для перевірки якості розробленої моделі цілей, структури та змісту освіти в ВПУ і ПЛ був використаний метод експертних оцінок. При цьому ми виходили з такого припущення: якщо емпірично визначені напрями перетворення ПТУ орієнтовані на досягнення теоретично розроблених цілей освіти у ПТНЗ нового типу, то їх можна вважати реально існуючими на практиці, тобто реальними цілями освіти в ВПУ та ПЛ, що створюються.

Одержані від експертів дані були оброблені з використанням елементів математичної статистики, що дало змогу підтвердити висунуте припущення та за допомогою графів відобразити взаємозв'язок між цілями освіти в ПТНЗ нового типу та напрямками перетворення ПТУ, орієнтованими на їх досягнення.

На підставі ранжування експертних оцінок був проведений порівняльний аналіз даних, одержаних при визначенні напрямів перетворення ПТУ, вивчення відповідності цих напрямів цілям освіти в ПТНЗ нового типу. Це дало можливість виявити, що, по-перше, реальні перетворення в обстежених ПТУ України здійснюються за напрямками, які сприяють досягненню цілей освіти більш характерних для ВПУ, ніж для ПЛ. По-друге, масштаби реального втілення у навчальний процес ПТНЗ нового типу прогресивних педагогічних технологій значно менші, ніж визначені експертами, тобто цей напрям перетворення

недостатньо використовується на практиці. По-друге, перехід педколективу на нові загальнопедагогічні позиції не розглядається експертами, які самі є практичними працівниками ВПУ та ПЛ, як провідний напрям перетворення ПТУ: має місце його недооцінка. По-четверте, виробнича та комерційна діяльність створених ВПУ та ПЛ здійснюється недостатньо, що ставить під загрозу фінансування інших напрямів перетворення, а значить і всього експерименту в цілому.

У результаті аналізу практичного досвіду і експертного опитування у вищих професійних училищах України й Беларусі, ВПУ та професійних ліцеях Росії були виявлені такі соціально-педагогічні умови створення професійно-технічних навчальних закладів нового типу на базі існуючих ПТУ:

1. Наявність чітко визначених цілей, структури та змісту освіти в ПТНЗ нового типу, змодельованих з урахуванням нової суспільно-економічної та політичної ситуації, потреб розвитку особистості, суспільства та вимог науково-технічного прогресу.

2. Проведення перетворень ПТУ в новий якісний стан (ВПУ, професійні ліцеї) за такими напрямками:

1/ створення ступеневої структури професійної освіти, та навчання в інтегрованій групі професій;

2/ встановлення інтегративних зв'язків ПТНЗ нового типу з навчальними закладами різних ступенів безперервної освіти: вузами, коледжами, технікумами, загальноосвітніми школами;

3/ перехід педколективу ПТУ на нові загальнопедагогічні позиції;

4/ впровадження у навчальний процес прогресивних педагогічних технологій;

5/ організація ефективною виробничою та комерційною діяльністю.

3. Запровадження нової моделі управлінської діяльності щодо

формування інженерно-педагогічного складу РПУ та професійних ліцеїв, що передбачає:

а) стимулювання прийняття інженерно-педагогічним колективом нових загальнопедагогічних позицій, які включають:

- гуманітаризацію освіти;
- гуманізацію виховання;
- індивідуалізацію навчання та виховання;
- впровадження елементів диференційованого підходу до навчання і виховання юнаків та дівчат;
- пріоритетний розвиток загальнолюдських якостей та властивостей особистості: порядності, чесності, милосердя, доброгачливості та ін.;

- культивування позитивних емоцій та збагачення емоційно-вольової сфери учня;

- організацію життєдіяльності учня в стінах навчального закладу, яка реалізується як поєднання різних видів діяльності та змістовного спілкування;

- демократизацію стосунків як в системі "педагог-учень", так і в системі "педагог-адміністрація";

б) формування психологічної готовності всього інженерно-педагогічного колективу та кожного ІПП працювати в нових умовах - умовах реалізації концепції ліцейної та початкової стадії вищої професійної освіти;

в) впровадження в практику повсякденної роботи ІПП елементів наукового педагогічного дослідження;

г) атестація ІПП з метою з'ясування дійсного рівня кваліфікації і, на підставі його аналізу, організація допідготовки та перепідготовки:

- з тих професій, за якими здійснюється навчання в ПТУ;
- з психолого-педагогічного профілю;

- з тих професій, за якими здійснюється навчання в ІТУ та психолого-педагогічного профілю одночасно з урахуванням перспективи;

д) доукомплектування інженерно-педагогічного колективу спеціалістами, які будуть вести нові курси, керувати роботами клубів, факультативів, гуртків, секцій, студій та ін.

Перспективними при цьому є конкурсний відбір на вакантні посади та контрактна основа трудових відносин між ІІІ і адміністрацією.

В закінченні подано основні результати дослідження та зроблено певні висновки:

1. Реформування системи професійно-технічної освіти та її навчально-виховних закладів обумовлено тим, що створення ринкової економіки в Україні неможливе без перетворення виробничих відносин: отже вимагають перетворення і продуктивні сили.

Аналіз вимог, що ставляться суспільством та науково-технічним прогресом до професійної освіти, дозволив виявити таке: для забезпечення професійної мобільності, яка певною мірою захищає майбутнього робітника від безробіття, підготовка в ІТНЗ повинна бути широкого профілю з інтегрованої групи професій; сучасні прогресивні технології, окрім професійних знань, потребують від робітника підвищеного загальноосвітнього та загальнокультурного рівня, а також творчого ставлення до виконання своїх обов'язків; випускники ІТНЗ повинні бути готовими до життя та праці в умовах ринкової економіки, а прийом і навчання в них повинні вестись з урахуванням потреб та промислової специфіки кожного конкретного регіону.

Як показало дослідження, всі ці вимоги можуть бути виконані шляхом організації і діяльності на основі ІТУ вищих професійних училищ та професійних ліцеїв.

2. На підставі проведеного історико-логічного аналізу можна

стверджувати, що створення вищих професійних училищ в системі профтехосвіти України не має суперечностей зі світовим досвідом, а створення професійних ліцеїв повинно розглядатися як перспективний напрям реформування ПТУ, обумовлений їх існуванням на території сучасної України в минулому.

В ході дослідження були виявлені та теоретично обгрунтовані напрями організації і діяльності ПТНЗ нового типу на основі ПТУ. Вони забезпечують досягнення амодельованих цілей освіти в цих навчальних закладах, що перевірено та підтверджено в ході проведеної дослідно-експериментальної роботи по проблемі. Відповідно до цілей освіти в ПТНЗ нового типу було розроблено змістовну структуру навчальних дисциплін і типову модель навчального плану, які конкретизують зміст освіти у ВПУ та ПЛ.

3. Організація і діяльність ВПУ, ПЛ передбачає урахування виявлених та науково обгрунтованих таких соціально-педагогічних умов як: а) наявність чітко визначених цілей, структури та змісту освіти в ПТНЗ нового типу, тобто його моделі, яка розроблена в дисертації і перевірена практиками; б) проведення реорганізації профтехучилища у ВПУ, професійний ліцей за виявленими в ході дослідження напрямками, які орієнтовані на реформування усіх структурних і функціональних компонентів педагогічної системи (ПТУ); в) запровадження нової моделі управлінської діяльності щодо формування інженерно-педагогічного складу ПТНЗ нового типу, яке розглядається як основний напрям реорганізації ПТУ.

Таким чином, у ході дослідження, підтвердилась висунута гіпотеза, вирішені основні дослідницькі завдання.

Виконана робота не претендує на вичерпне розв'язання поставленої проблеми. Була б доцільною розробка наукових основ формування переліку професій для ВПУ і ПЛ, створення теорії управління педагогічним процесом в цих ПТНЗ, виявлення теоретичних основ для

інтеграції змісту освіти ПТУ зі змістом освіти інших навчальних закладів системи безперервної освіти. Необхідно також продовжити вивчення зарубіжного досвіду лицейної та професійної освіти.

Основні положення дисертаційного дослідження відображені в публікаціях автора:

1. Васильев И. Б. Структура профессиональной подготовки в ПТУЗах нового типа: профессиональных лицеях, ВПУ //Проблемы непрерывной подготовки инженерно-педагогических кадров. - Екатеринбург, 1991. - С. 12-14.

2. Васильев И. Б. Интегративные связи ПТУЗов нового типа с учебными заведениями различных ступеней непрерывного образования //Активные методы в системе заочного обучения. - Харьков, 1991. - С. 5-7.

3. Васильев И. Б. О путях преобразования профтехучилища в профессиональный лицей, ВПУ //Методист. - 1992. - Май. - N 3.

4. Васильев И. Б. ПТУЗы нового типа и их место в структуре непрерывного образования //Первая российская научно-практическая конференция с международным участием. "Проблемы социологии профессионального образования рабочих" (Санкт-Петербург, 17-19 февраля 1993 г.) / Под ред. Н. А. Лобанова. - СПб, 1992. - Т. 2. - С. 51-53.

5. Васильев И. Б. Интегративні процеси взаємодії професійно-технічної з вищою інженерно-педагогічною освітою // Теоретичні та практичні аспекти проблеми підготовки інженерів-педагогів: Матеріали XVII науково-методичної конференції, Харків, 23-24 березня 1993 р. - Харків: ХІПІ, 1993. - С. 161-163.

6. Васильев И. Б. Цели подготовки в современных ПТУЗах // Проблемы социологии профессионального образования рабочих: Вторая российская конференция с международным участием / Под ред. Н. А. Лобанова. - СПб.: Изд. Акме-Петербург, 1994. - С. 46 - 48.

7. Васильев И. Б. Цілі, структура і зміст освіти в вищих про-

фесійних училищах та професійних ліцείах: Методична розробка для керівників професійно-технічних навчально-виховних закладів / Управління освіти Харківського облвиконкому, Харківський обласний учбово-методичний центр професійної освіти. - Харків, 1995. - 20 с.

8. Яроменко П. А., Васильев И. Б., Бакаганова В. Б. Прогрессивные учебные заведения профессионального образования: Проблемы, опыт, перспективы / Под ред. д-ра пед. наук, проф. Яроменко П. А. - Харьков; Ростов-на-Дону, 1995. - Ч. 1,2. - 236 с. (особистий внесок 126 сторінок; Розділ "Состояние и перспективы развития профессионально-технического образования в странах СНГ").

Васильев И. Б. Социально-педагогические условия организации и деятельности высших профессиональных училищ.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1995.

Работа посвящена изучению процесса создания высших профессиональных училищ и профессиональных лицеев в системе профтехобразования. Исследуются состояние и исторические предпосылки реформирования профессионального образования в Украине, а также организационно-педагогические условия преобразования ПТУ в высшие профессиональные училища, профессиональные лицеи.

Научная новизна и теоретическая значимость диссертации заключаются в обосновании целей, структуры и содержания образования в профессионально-технических учебных заведениях нового типа, в выявлении основных направлений их создания на основе ПТУ.

Vasilyev I. B. Social and Pedagogic Conditions of Organizing and Functioning of High Vocational Schools.

Dissertation in the form of manuscript for the Candidate of pedagogy scientific degree, specialisation 13.00.01 theory and history of pedagogy: Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education APS of Ukraine, Kuiv, 1995.

The work is devoted to the study of process of creating of high vocational schools and vocational lycees into the system of vocational and technical education.

Conditions and historical prerequisites of reforming of vocational education in Ukraine and organizing pedagogical conditions of transformation of VTS into high vocational schools, vocational lycees are investigated.

Scientific novelty and theoretical value of dissertation are: substantiation of goals, structure and content of education in vocational and technical institutions of new type; revealing cardinal directions of their creation on VTS basis.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Соціально-педагогічні умови, вище професійне училище, професійний лицей, цілі, структура, зміст освіти.

1833327
AB 33.321

Section 311
State Board of Education
Department of Education

Whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

And whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

And whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

Section 311
State Board of Education
Department of Education

Whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

And whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

And whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

And whereas the State Board of Education has determined that it is necessary to establish a State Board of Vocational Education to coordinate and supervise the vocational education system of the State of California;

Section 311
State Board of Education
Department of Education